

håll exempel på barnväckelser och bönemöten för barn. Under 1800-talet drogs barnen in i missionsverksamheten och engagerades i stora insamlingar, och under vårt eget århundrade har det blivit allt vanligare med särskilda barn gudstjänster. Men föräldrar har, menar Jarlert, i alla tider haft en tendens att projicera sina egna ideal på barnen och genom dem realisera det som de själva värderat högt, vare sig det nu gällt det kristna martyriet som en väg till evigt liv eller, som i våra dagar, förtrogenhet med demokratiska beslutsprocesser som ett medel att hävda sig i samhället.

I etnologen *Nils-Arvid Bringéus* uppsats om *barnet i hustavlans* ges en översikt över hur synen på barnuppfostran förändrats som en följd av förskjutningar i den övergripande samhällsideologin och hur detta reflekteras i den svenska kyrkans katekestradition. Fram till och med 1878 års katekes tas frågan om barnens ställning upp i det avsnitt som behandlar hushållsståndet. Men medan regelverket för hushållet i de äldre katekeserna ingår som en integrerad del i den lutherska hustavlans treståndslära har det i den lindblomska katekesen från 1810 lösgjorts från detta samband. Vad gäller barnen sker en tydlig förändring genom att den ursprungliga uppmaningen till lydnad nu kompletteras med bibelord som har en moraliserande syftning. Bringéus tolkar detta som ett uttryck för en ideologisk förändring, där en patriarkalisk samhällssyn ersatt treståndsläran som övergripande tolkningsram, vilket i sin tur speglar de samhällsförändringar som skiftesreformerna ledde fram till. Detta innebär dock inte att Hilding Pleijels tes om att den lutherska hustavlans skulle ha varit en del av den allmänna samhällsideologin långt in på 1800-talet därmed skulle vara vederlagd. Treståndsläran kategorier fanns ju fortfarande kvar i den Lilla katekesen, vilken länge fortsatte att spela en central roll i svenskt folkliv.

Men det är, framhåller Bringéus, inte bara en ny samhällsideologi som bryter igenom *1800-talets svenska katekeser* utan också en *ny syn på relationen mellan föräldrar och barn*. I de äldre katekeserna framstod denna relation närmast som ett generationskontrakt. När barnen var små var det föräldrarnas uppgift att vårda dem, när föräldrarna blev gamla kunde de påräkna hjälp av barnen. Katekesens maningar riktar sig alltså till vuxna barn. Men i den lindblomska katekesen får orden «För barn» i hustavlans en ny adressat, nämligen de minderåriga barnen. Vi möter här alltså inte bara en ökad markering av patriarkalismen utan också ett ökat intresse för pedagogik, vilket en mansålder senare skulle resultera i en allmän folkskola.

Att 1800-talet på många sätt innebär ett nytt skede i synen på barnet och barn domen framgår också av teologen *Sven-Åke Selander* uppsats om *barnet i den svenska psalmbokstraditionen*. I den äldre lutherska kyrkan finns inga särskilda psalmer för barn, och det är

först under 1800-talet som vi, under inflytande från England, får religiösa sånger direkt skrivna för barn. Dessa barnvisor, vilka förmedlades via skola och söndagsskola, hade ofta en moraliserande ton. Här finner vi alltså ännu ett uttryck för den allmänna trend som Bringéus påvisat vad de samtida katekeserna. Under 1900-talet tillkommer, enligt Selander, en förstärkt tendens i pedagogisk riktning, vilken kommit att präglade både de barnpsalmer som genom 1937 års psalmbok kom att infogas i den officiella psalmboken och den epokgörande samlingen *Kyrkvisor för barn* som utkom 1960. Vid sidan av denna *pedagogisering* utmärks dessa barnpsalmer också av en strävan att ge texterna en biblisk förankring och att sätta barnet i centrum. Man skulle kunna tillägga att de också har ett drag av infantilisering. I den ekumeniska psalmboken från 1986 finns ingen särskild avdelning för barn men däremot för «Barn och familj», vilket, enligt Selander, kan tolkas som ett uttryck för en önskan att markera enheten i den kristna gemenskapen: alla är barn i Guds rike.

I denna lilla men innehållsrika antologi ges således en bred och mångsidig översikt över barnets roll i den kristna kyrkan genom tiderna. Tonvikten ligger av naturliga skäl på utvecklingen i vårt eget land. Det är bara att hoppas att detta pionjärverk inspirerar till fortsatt forskning om barnet i kyrkohistorien och att samarbete etableras med forskare även från andra länder. Barnet i kyrkans historia är ett försummat forskningsområde även internationellt sett, och det trots att barn i alla tider spelat en central roll i kyrkans liv — som sångare, ministranter och lektorer, som profeter och mottagare av uppenbarelser, som förebilder i ödmjukhet och förtröstan och sist, men inte minst, i sin egen skap av att vara kyrkans framtid här på jorden.

Yvonne Maria Werner

Werner G. Jeanrond: *Guds närvaro*. 198 sid. Arcus förlag, Lund 1998.

Nyfikenheten och förväntan var stor bland Sveriges teologer när Werner Jeanrond tillträdde som professor i systematisk teologi i Lund 1995. Han föregicks av ryktet att representera något «annorlunda» än vad vi hitintills varit vana vid i det teologiska Sverige. När han nu kommit ut med sin första bok skriven i Sverige, och med hemortsrätt i ett svensk teologiskt samtal och med adress till kyrka, akademi och samhälle i Sverige, besannas detta rykte. Det är länge sedan någon vid en teologisk institution talade offentligt om Gud och teologi med en sådan intensitet och med ett så angeläget tonfall. Senast det hände var när Gustaf Wingren publicerade *Tolken som tiger* 1981. Men medan Wingrens bok utgjorde en kritik mot den svenska universitetsteo-

login andas Jeanronds texter förhoppning och anade möjligheter. Här talar en tolk som inte tiger.

Bokens tolv kapitel utgörs av föreläsningar som Jeanrond hållit i kyrkliga och akademiska sammanhang sedan han kom till Sverige. Varje kapitel står därför för sig själv och kanske fungerar varje kapitel rent av bäst för sig själv. Här finns en del upprepningar och överlappningar som hade behövt rensas bort för att boken skulle kännas mera helgjuten. En noggrannare språkgranskning hade dessutom behövts.

Bokens tolv kapitel är organiserade i tre delar. Gud (kapitel 1–4); Teologins uppgift (kapitel 5–8); och slutligen Det kristna livet (kapitel 9–12). Även om indelningen ibland tycks lite ansträngd så läser jag den framkonstruerade ordningen som en direkt programförklaring.

Först kommer Gud. Jeanrond går rakt på *Theos* i teologin. Det handlar om Gud. Därefter, som en konsekvens av hur gudsfrågan besvarats, följer det kristna livet och dess uttryck. Etikfrågor får därmed en något nedtonad plats. Inte så att de är oviktiga, men teologin börjar inte där. Kristen tro får enligt Jeanrond aldrig reduceras till etik. Mellan Gud och livet placerar han så frågan om teologins uppgift. Gång på gång upprepas att teologi inte är tro. Teologi är en andrahandsaktivitet; en kritisk och självkritisk reflektion över Guds självuppenbarelse relaterad till kyrka, akademi och samhälle. Jeanrond placerar sig med andra ord vid sidan av David Tracy i sin teologiförståelse och samhörigheten med Tracy är tydlig i texten. Också hos Jeanrond handlar det om en hermeneutisk teologi och den teologiska analysen utgör en ömsesidigt kritisk korrelation. Den hermeneutiska metoden i Ricoeurs anda, garanterar att korrelationen är ömsesidigt kritisk. Bibeltextens mening väntar inte statistiskt på att bli hämtad fram ur texten i syfte att kritisera vår situation. Meningen finns «framför» texten och präglas av den kontext i vilken jag läser, varför kritiken blir ömsesidig.

Vad har då denne så ivrigt talande tolk att säga om Gud? Framför allt att Gud är Annorlunda. Guds *alteritet* är ett uttryck som ofta återkommer i Jeanronds tal om Gud. I det enligt min mening mest intressanta kapitlet i bokens första del, «Gudsbegrepp och alteritet — teologi i den postmoderna diskursen» går Jeanrond in under den postmoderna situationens villkor. Denna situation präglas enligt honom av ett ifrågasättande av ett stabilt subjekt liksom av språkets möjlighet att referera till en verklighet. Därför är den tolkande uppgiften «problematiserad och komplex» och «det viktigaste hermeneutiska ärendet är nu att erkänna det annorlunda» (s. 57).

Med säkra penseldrag antyds den teologiska utvecklingen under 1900-talet och alla försök att fränkänna sig teologisk kontextualitet avvisas. Därmed

blir det tydligt att Jeanronds tal om Gud som den Andre inte får förväxlas med Karl Barths betoning av Guds annorlundaskap. Men även det postmoderna talet om Guds alteritet, här representerat av den franske filosofen Jean-Luc Marion och hans bok *Dieu sans l'être* (1982), kritiserats och ifrågasatts. Också Marions försök att upprätthålla Guds annorlundaskap blir för kontextlöst för att accepteras av Jeanrond. Guds alteritet får aldrig försvaras till priset av teologisk världsfrånvändhet.

I kapitlet «Kan man älska Gud?» utvecklas tanken på att Gud måste tänkas och förstås genom relationella kategorier. Och det är just genom det relationella paradigmet som tanken på Guds alteritet kan upprätthållas utan att det leder till att Guds närvaro går förlorad. Relationen till Gud skall nämligen vara en kärleksrelation och äkta kärlek kräver att vi alltid accepterar den vi älskar som något eget och annorlunda.

I bokens andra del diskuteras vad som är den akademiska teologins uppgift. Enligt Jeanrond skall teologin vara en «orädd, rigorös, offentlig, kritisk och självkritisk reflexion om Gud» (92). Aldrig har möjligheterna till detta varit så goda som nu, eftersom den akademiska teologin i Sverige i synnerhet, men också i allt högre grad i övriga Europa, inte längre behöver «frukta att riskera kyrkans inblandning» (92). Också en frigörelse från «inre bojor» gör att den teologiska reflexionen kan ske på ett nytt sätt idag. Särskilt fruktbar är, enligt Jeanrond, den feministiska kritik som befriar teologin från patriarkala metoder och värderingar. Det är glädjande att höra en väletablerad svensk teolog offentligt ta feministisk teologi på allvar. Både i kyrka och akademi tenderar feministisk teologi att betraktas som ett särintresse i vårt land, något att lämna till «feministteologerna». Det är med stor uppskattning jag noterar att Jeanrond genom hela boken, utan att alls kommentera saken, självklart talar om Gud i ömsom feminina och ömsom maskulina termer. Därmed signalerar att han tar på allvar den feministiska kritik som påpekat att den traditionella maskulina gudsbilden skapar och legitimerar en könsmaktsordning som prioriterar män på kvinnors bekostnad.

Trots sin optimism vet Jeanrond naturligtvis att svensk universitetsteologi inte förvaltats sin frihet från kyrkans inblandning på ett särskilt fruktbart sätt, men han uttrycker sin kritik i försiktiga ordalag. I kapitlet «Teologi som förändringskraft i samhället» sägs dock rent ut att han ser Sverige som ett land där teologin inte tagit plats i samhällsdebatten. För svensk kontext är det intressant att notera att Jeanrond positionerar sig själv som *kristen* teolog. Denna positionsangivelse är inte ett erkännande av en för teologin besvärande bias vars påverkanspotential bör minimeras så mycket som möjligt, utan ett bejakande av den tradition som ger

accent åt just den kristna teologens tolkning av tillvaron.

Därmed är vi framme vid bokens sista del som handlar om det kristna livet. Det är symptomatisk att rubrikerna för de tre kapitel som följer alla innehåller ordet «kyrka». Kristen tro är inte en privatsak utan gestaltas gemensamt av kyrkan. Det är intressant att läsa om hur Jeanrond bedömer svenskt kyrkoliv och den teologiska situation som fört oss dit vi är idag. Ibland slår hans romersk katolska tillhörighet igenom på ett sätt som gör att han för oss protestanter skjuter över målet i sin kyrkokritik. Men hans analys av den så kallade tro och vetande-debattens följder för teologin är intressant och nyanserad och visar både på det negativa och positiva.

Den återkommande starka betoningen av «frihetens möjlighet» måste nog förstås ur Jeanronds katolska perspektiv. För katolska teologer är hotet om «kyrklig inblandning» närvarande på ett sätt som tycks nästan ofattbart ur vårt svenska protestantiska perspektiv. Det skulle ha varit intressant med ett kapitel där Jeanrond diskuterade hur det kommer sig att den svenska teologin, som under senare delen av 1900-talet levte i den friaste av världar, ändå inte förmått fullfölja den kritiskt reflekterande uppgiften på ett sätt som förmått utmana kyrka och samhälle. Nu konstateras bara att läget i Sverige inte motsvarar vad de goda förutsättningarna ger oss anledning att förvänta.

Mycket mer skulle kunna sägas och diskuteras med anledning av denna bok av Werner Jeanrond. Den utgör en ytterst stimulerande läsning för teologer och teologiskt intresserade inom såväl kyrka som akademi, och just den blandningen gör boken spännande och mycket angelägen. Andra frågor än de jag nu valt hade också varit möjliga att lyfta fram, till exempel i vilken grad Jeanronds teologiska metod är förenlig med den postmoderna situation han uppfattar som varande vår, eller hans försök att förhålla sig till Jean-Luc Marion vars teologi tycks både locka och förskräcka. Jag har valt det perspektiv jag uppfattar som mest i överensstämmelse med Jeanronds eget ärende: hur skall vi arbeta teologiskt idag för att göra Guds närvaro tydlig för människor.

Anne-Louise Eriksson

Ola Sigurdson: *Kärlekens skillnad. Att gestalta kristen tro i vår tid.* 367 sid. Verbum, Stockholm 1998.

Boken er et idérikt og ambisiøst forsøk på å fortolke kristen tro på postmodernitetens betingelser gjennom «att tala om skillnader som både undviker en pluralism där allting flyter och en monoton entydighet där allt

reduceras till ett och det samma» (9). Boken tar til med et spennende utblikk over den vestlige tenkningens søken etter Gud fra antikken til idag (15–94). Her profilerer Sigurdson subjekttenkningen fra renessansen av, identifiserer opplysningstidens søken etter entydighet og motstanden mot entydigheten ved Søren Kierkegaard og Friedrich Nietzsche. Selv om framstillingen ikke kan være inngående, finner Sigurdson viktige arbeidsredskaper for å gi sin posisjon konturer ved gjennomgangen. Andre kapitel drøfter forholdet mellom tro og tenkning (95–124), der forfatteren blant annet introduserer Emmanuel Lévinas' tenkning om den andre som en fruktbar tilnærming til å tenke om Gud som transcendent på postmodernitetens betingelser. Han går dernest inn på åpenbaringen i kapittel 3 (125–147), og fastholder Karl Barths åpenbaringsforståelse i en svært selvstendig fortolkning gjennom å fundere over «gavens økonomi». Dette fører ham direkte over til arbeidet med fortolkningen av kristen tro, «den oändliga kommentaren» (149–167) som er en instruktiv miniutgave av en teologisk hermeneutikk. Dermed er veien banet til hovedkapitlet om den trinitariske oppdelingen som åpner både for å formidle mellom det universelle og partikulære, dvs. en versjon av det hovedproblem som hans doktoravhandling *Karl Barth som den andre: en studie i den svenska teologins Barth-reception*, (Stockholm 1996), har fokusert på (169–221). Kapitlet munner ut i en interessant drøfting av gudsforestillingen i Elizabeth Johnsons *She Who Is* og Nicholas Lash's *Believing Three Ways in One God*. Avsnittet har riktignok noen longører, særlig knyttet til en litt for omstendelig gjengivelse av de kristologiske stridigheter i forbindelse med den arianske strid på grunnlag av sekundærlitteratur. Boken avrundes med en drøfting av denne trinitariske kristendomsforståelse i møte med andre religioner (223–255) som både er informert og anfører konstruktive og spennende ansatser til å opprettholde det universelle sannhetskravet i kristendommen og å finne tankemessig rom for at andre religioner gjør det samme. Også her anes inspirasjonen fra Barth, uten at denne nevnes. Sigurdson demonstrerer fortrolighet med nyere religionsdiskusjon. Boken avrundes med å drøfte hvorledes Kristusetterfølgelse kan tenkes i dag (257–299). De to siste kapitlene samler trådene i den foregående framstillingen og Sigurdsons selvstendige kristendomsfortolkning kommer fram, støttet til en rekke velvalgte kilder i samtidig debatt.

Boken er djervt profilert og velskrevet, og trekker på svært mange kilder. Kanskje kunne konsentrasjon om færre forfatterskaper gitt enda større klarhet. I formen er boken en lærebokmessig innføring i kristen tro i dag. Samtidig demonstrerer forfatteren tankekraft og originalitet i anlegg, drøfting og gjennomføring av framstillingen. Stoffutvalget er i forhold til tradisjonell